

הפירוש הקצר של ר' דוד הדרשן מקראקא, משום שהפירושים האחרים מאריכים ומבארים יותר ממנו.

(ה) פיעטרקוב ה'תר"ס [1900]. גם הוצאה זו הדפיסה את הירושלמי עם המפרשים על הדף, הוסיפו גם את פירוש הרידב"ז, והנוסח הזה לנוסח זיטומיר, אך צורת הדף ומספרי העמודים השתנו. כיוון ששתי צורות הדף - זיטומיר ופיעטרקוב - היו מצויות בזמנם, לא נהגו לציין מראי מקומות לירושלמי ע"פ מספר הדף (כמקובל בציונים לבבלי) אלא ע"פ הפרק וההלכה, שהם זהים בכל הדפוסים.

(ו) וילנא ה'תרפ"ב [1922], צורת הדף זהה להוצאת פיעטרקוב, אלא שהוסיפו על העמוד עוד הוספות. בין השאר הוסיפו בתחתית העמוד שינויי נוסחאות, ובהן גם את נוסח דפוס ויניציאה, שהוא מדויק יותר, כדלעיל (מסומן באותיות: ד"ו).

בסופו של דבר צורת הדף שנתקבלה ביותר היא של הוצאות פיעטרקוב-וילנא, ובמהדורות צילום של פיעטרקוב הדפיסו גם הוצאות רובינשטיין (שבמשך שנים רבות היתה ההוצאה המצויה ביותר) וכן הוצאת ספריית בני תורה המרוכזת. לאחרונה הוצאת מאורי אור הדפיסה את הירושלמי באותיות חדשות ע"פ מהדורת וילנא. כמו כן לימוד הדף היומי הירושלמי הוא ע"פ דפי הוצאות פיעטרקוב-וילנא (בספר זה ציינו במראי המקומות גם את הפרק וההלכה, וגם - בסוגריים מרובעות - את הדף ע"פ הוצאות פיעטרקוב-וילנא).

בשנים האחרונות הדפיסו את הירושלמי בכמה הוצאות חדשות, עם מפרשים שונים. מדורנו.

ז. נוסחאות הירושלמי

השתלשלות שיבושי הנוסח

במשך כל הדורות היה נוסח הירושלמי משובש, ומדור לדור נוספו עוד ועוד שיבושים:

(א) כבר בתקופת הראשונים נוסח הירושלמי היה משובש, ולכן צווחו גדולי הראשונים שמרוב השיבושים שבירושלמי א"א לעמוד על דבריו (חומת ירושלים שער א, חוות יאיר ביד מלאכי ח"ב כללי שני התלמודים אות ו). בטעם לשיבושים הסבירו שהוא משום מיעוט הלומדים בו (רמב"ן ביד מלאכי ח"ב כללי שני התלמודים אות ו).

(ב) מתקופת הראשונים והלאה נשמטו עוד קטעים מהירושלמי, ולכן במקומות רבים מצינו בראשונים שמביאים דבר בשם הירושלמי שהיה בנוסחאות שלהם ואינו בנוסחאות שלנו, ואף לא היה בנוסחאות של שאר הראשונים (ראב"ה, שדי חמד ח"ד מערכת מ כלל קכא עמוד 246).

(ג) כת"י לידן, שממנו הועתק הדפוס הראשון, משובש בעצמו (יש שאמרו שהמעתיק עצמו - ר' יחיאל - שיבש בכתיבתו, וכתב היד שלפניו כן היה מדויק, אך ככל הנראה כתב היד שלפניו היה כבר משובש (מבוא לתלמוד ירושלמי כת"י לידן אות ג)).

(ד) מאז הדפוס הראשון של הירושלמי (ונציה ה'רפ"ג [1523]) נוספו בדפוסים המאוחרים עוד שיבושים, ולכן הדפוס הראשון נחשב לדפוס המדויק ביותר (מבוא לתלמוד ירושלמי